

Fra friskoledebatten

I de senere år er debatten omkring friskolene med jevne mellomrom kommet frem i dagspressen. Hvilken rett bør friskolene ha? Hvilken betydning kan de ha for den pedagogiske utvikling? Hvorledes er det rimelig at økonomien for friskolene ordnes?

Ved kongelig resolusjon ble der i november 1960 oppnevnt en komité som skulle komme med forslag til revisjon av Lov om hogre almenskoler. Komitéinnstillingen ble offentliggjort i juni 1961. Omkring denne ble det om hosten en til dels skarp debatt, særlig gjaldt det spørsmålet om hvilken stilling de private skolene ville få. Dette hadde også vært oppe i stortinget flere ganger. Innenfor Norsk Lektorlag var det forskjellige oppfatninger. Saken ble droftet på landsmotet i 1962, som besluttet å henstille til Sentralstyret å nedsette et utvalg for å utrede spørsmålet om de frie skoler i Norge. Den 25. august, 1962 ble følgende utvalg oppnevnt: rektor Alv H. Helland, lektor Carl Arnesen, rektor Hans Bovim, rektor Lisbeth Broch, rektor Th. W. Christoffersen, lektor Johannes Elgvin.

Resultatet av utvalgets arbeid foreligger nå trykt: Norsk Lektorlags Friskoleutval: "Private skolar", J. W. Cappelens forlag, Oslo, 1963.

Efter en redgjørelse for den historiske utvikling, det pedagogiske reformarbeid og problemene omkring den idemessige frihet, kommer utvalget til behandling av foreldreretten. - Flertallet i utvalget, alle unntatt lektor Elgvin uttaler da følgende:

"Vi har etter krigen fått visse internasjonale avtaler, som Norge har bundt seg til, og som også har sammenheng med spørsmålet om foreldreretten. Det er 1) FNs Erklæring om menneskerettene, 2) Europarådets Konvensjon til vern om menneskerettar og fundamentale fridommar med ein (tilleggs) - protokoll, ratifisert 1952, 3) UNESCOs Konvensjon mot diskriminering i undervisning, ratifisert i 1962. - Det heiter i FNs Erklæring om menneskerettene i Artikkel 26, 1 og 3: (Everyone has the right to education", og "Parents have a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children". (Kvar ein har rett til undervisning, og Foreldre har fortrinnsrett til å velja den art av undervisning som barna deira skal få.) - I Protokoll til Europarådets konvensjon heiter det i Artikkel 2: "No person shall be denied the right to education. In the exercise and any functions which it assumes in relation to education and teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions". (Ingen person skal bli nekta retten til undervisning. Ved utøving av kva funksjon som helst som staten tar på seg med omsyn til undervisning og opplæring, skal han respektere foreldra sin rett til å sikre slik undervisning og opplæring i samsvar med deira eigne religiøse og filosofiske overtødingar.) - Formålet med UNESCOs Konvensjon er å hindre all diskriminering på grunn av rase, farge, kjønn, språk, politiske eller andre meiningar, nasjonalt eller sosialt opphav, økonomisk tilhøve eller fødsel. Etter Artikkel 5, 1b, er dei kontrahe- rande partane samde om: "It is essential to respect the liberty of parents, and, where applicable, of legal guardians, firstly, to choose for their children institutions other than those maintained by the public authorities but conforming to such minimum standards as may be laid down or approved by the competent authorities and, secondly, to ensure in a manner consistent with the procedures followed in the state for the application of its legislation, the religious and moral education of the children in conformity with their own convictions." (Det er vesentlig å respektere foreldra og eventuelt dei rettslige foresette sin rett, for det første til å velja for barna sine andre institusjonar enn dei som blir haldne oppe av dei offentlige styresmaktene, en som oppfyller dei minimumskrav til undervisning som måtte være fastsett eller godkjent av dei kompetente styresmaktene, og for det andre å sikre, på ein måte som er i samsvar med den framgangsmåten som blir folgt av vedkommande stat når hans lovgiing blir nytta, den religiøse og moralske undervisning av barna i samsvar med deira eiga overtøding.)

Det primære i avtalen er at individet, barnet, har rett til å få opplæring, og deretter at denne ikkje må vere i strid med foreldra sitt livssyn. Dette er i hovudsaka i samsvar med norsk lov og praksis. Reglane i desse avtalane blir likevel så langt dei vedkjem skole og undervisning, tolka i samsvar med dei vilkår og rettsreglar som gjeld i landet. Når det gjeld retten til å gi barnet privat undervisning, er det utan vidare klart at avtalane på visse vilkår slår den fast. Dette er også i samsvar med gammal norsk lov og praksis, det har aldri vori reist tvil om foreldra sin rett til å velja privat undervisning, så det er ikkje nye rettsreglar som blir innført.

Men eit heilt anna spørsmål er det om desse avtalene legg på staten (og/eller kommunane) ei plikt til å skaffe denne særskilte undervisninga eller å koste henne. FNs Erklæring nemner ikkje staten, Europarådets protokoll seier at "staten skal respektere foreldra sin rett til å sikre -", UNESCOs Konvensjon talar om "å respektere foreldra - sin rett, for det første til å velja - for det andre til å sikre - ". Her er altså ikkje tale om noe

pålegg til staten om å yte aktiv hjelp til å skaffe slik undervisning. Ein kan jamvel peike på at omtalen gjeld retten til å velje andre institusjonar enn dei som blir haldne oppe av dei offentlige styresmaktene". Her er det ikkje spørsmål om noen direkte plikt for staten i denne samanhengen.

Om det ikkje er sagt direkte, kunne det likevel ligge implisitt i avtalene at staten har skyldnad på seg til å syte for all slik undervisning som er utanom dei ordinære skolane og som desse avtalene handlar om. Som tilhova er i dag, kan valretten bli berre ein talemåte da det kan vere uråd å halde oppe ein skole utan offentlig støtte. - Nemnda har sett det slik at det ligg utanfor hennar oppgave å vurdere om staten har ein slik skyldnad."

Komiteéens flertall innser altså at valgretten kan bli bare en talemåte uten reell verdi, hvis de økonomiske forhold stiller seg hindrende i veien. Men komitéens flertall vil ikke ta stilling til dette spørsmål. Det vil imidlertid lektor Elgvin, som sier:

"Et viktig spørsmål er om foreldrene har rett til å kreve at staten skal skaffe en annen opplæring enn den offentlige. Hovedsynspunktet her må være at foreldrene har rett til å skaffe den undervisning som de ønsker. Staten er forpliktet til å ikke legge ved sine midler vanskeligheter i veien for foreldrene, slik at deres valgrett blir illusorisk. Ved bergrepet "statens midler" må forstås ikke bare lovtiltak, men også tekniske og økonomiske, herunder skattepolitiske tiltak. Staten kan således ikke forlange at foreldre skal bære både sine egne skoleutgifter og sin andel av de offentlig. Dette ville innebære en alvorlig svekkelse av familien som bærende gruppenhet, og således stå i motsetning til alle de tre erklæringer (avtaler)."

Som konklusjon på hele undersøkelsen kommer komiteen (untatt lektor Arnesen) frem til følgende syn på de private skolars betydning:

"Det er også verdifullt at private skolar kan vere ei utfordring til andre skolar, og at dei kan vere eit insitament i den pedagogiske utviklinga. På den måten kan dei vere med og gi rikare liv til skolesystemet vårt, og det ville vere uklokt om vi ikkje ville gi dei sjansen til å vere med på det.

Vårt samfunn må ha råd til å la noen vere annleis. Eit demokrati må spele i mange fasettar, og det kan vere nyansar som ikkje alltid kjem fram i den offentlige skolen. Vi må sjå det som ei vinning at der er dei som vil gå sine egne vegar, og vi bor legge vilkåra til rette for dei, ikkje sette uoverkommande stenge. Det ville vere eit stort tap for oss om vi ikkje fekk med all den rikdommen som det fulle fargespelet kan gi oss.

Nemnda finn at det er eit reelt behov for slike private skolar, at vinninga ved dei er større enn farane. Ho meiner derfor at dei private skolane på visse vilkår bor få slik offentlig støtte at dei kan halde fram med arbeidet sitt. Ho kan ikkje ta stode til kor stor denne bor vere eller korleis den bor gis, men vil berre peike på at det må finnast ein måte som gir desse skolane ei trygd frametter."

Lektor Arnesen derimot dissenterer og sier:

"Det ville være selvmotsigende og temmelig kostspiselig politikk om staten gjennom støtte til privatskoler skulle skape vansker for skoleutbyggingen i privatskolenes hjemstedskommuner. Kommunal støtte på sin side måtte eventuelt bare ytes på den lovfestede forutsetning at stotten skal følges av privatskolenes kommunalisering på kortere eller lengre sikt. Begge parter ville da vite hva de bandt seg til, den ene ved å soke om støtte og den andre ved å yte den."

Konsekvensen av dette ville da være at privatskolene skulle opphøre å eksistere. Man har da ikke tatt foreldrenes valgrett alvorlig. De frie skoler kunne i så fall bare fortsette å eksistere, hvis foreldrene til tross for det diskriminerende forhold at de både må bære sine egne skoleutgifter og (gjennom skattene) sin andel av de offentlige, likevel som overskuddsydelse ville klare å la de frie privatskoler leve videre.

I det følgende gir komiteén en oversikt over skoleforholdene i de enkelte land. Det kommer her tydelig frem hvor langt tilbake Norge ligger i forhold til mange andre europeiske land med hensyn til friskolesaken.

I Danmark får friskolene fra 80% til 100% av driftsutgiftene dekket av det offentlige.

I Finland dekkes fra 65% til 70% av driftsutgiftene av de offentlige instanser.

I Nederland er stotten til de private skoler sikret ved lov, og stotten pr. elev skal være den samme som utgiftene pr. elev ved de offentlige skoler.

Rektor Hans Bovim som har skrevet dette avsnitt av den nevnte bok, sier:

"Med dette har Nederland lovfestet en undervisningsfrihet som sikrer alle foreldre mulighet til å kunne oppdra og undervise sine barn i overensstemmelse med sin tro og overbevisning. I Nederland blir ordet toleranse ikke forstått som et krav man stiller til foreldrene for å få dem til å sende barna inn i en enerådende offentlig skole, men toleranse forstås tvert imot som den holdning av selvbeherskelse Staten plikter å innta overfor de forskjellige livssynsgrupper."

I Vest-Tyskland finner man omtrent samme frie holdning. Nedenfor følger i korte trekk en av de mest representative offentlige kommentarer, gitt av Det tyske utvalg for oppdragelse og undervisning. (Empfehlung des Deutschen Ausschusses für das Erziehungs- und Bildungswesen von 3/12. 54) . (Vi siterer etter rektor Hans Bovim):

1. Etter en grunnsetning som har funnet anerkjennelse i alle demokratiske land, sikrer grunnloven adgangen til opprettelse av private skoler. I likhet med de offentlige skoler, har også privatskolen en offentlig funksjon overfor almenheten. Den trenger den frihet som gjør det mulig å virkeliggjøre egne målsettinger i undervisning og oppdragelse. De offentlige tilskudd til private skoler i de forskjellige delstater bør bli gitt etter felles retningslinjer.
2. I vårt skolevesens nåværende situasjon er det viktig at nye pedagogiske tanker kan prøves i frihet, og privatskolene er i særlig grad egnet til dette. De vil dermed også kunne tjene fremskrittet i hele skolevesenet.
3. Privatskoler med eget pedagogisk preg kan bare fylle sin oppgave i frihet, og det ansees derfor nødvendig at privatskolene får tilstrekkelig frihet til å utvikle undervisningsmetoder, til inndeling og utvalg av undervisningsstoff og av lærebøker.
4. Privatskoler med eget pedagogisk preg er avhengig av et fritt lærervalg, og ved godkjenning av lærernes kvalifikasjoner bør det understrekes at likeverdig utdanning er tilstrekkelig, særlig for utenlandske eksamenspapirer godkjennes.
5. Privatskoler med eget pedagogisk preg bør ha adgang til fritt elevutvalg.
6. Grunnlovens formuleringer om foreldrenes økonomi kan bare bli oppfylt ved store offentlige tilskudd. Disse bør stå i et fast forhold til utgiftene ved de offentlige skoler og lærernes pensjonsforhold bør sikres. Tilskuddene må ikke redusere privatskolenes rettslig garanterte frihet.
7. Lærere i de offentlige skoler som ønsker å undervise i private skoler med eget pedagogisk preg, bør kunne få langvarige permisjoner fra sine offentlige stillinger."

Rektor Bovim konkluderer sin redegjørelse for forholdene i Vest-Tyskland med følgende ord:

"Hovedspørsmålet blir imidlertid ikke måten stotten blir gitt på, men størrelsen av den. Konklusjonen synes i dag å være den at delstatene bare gjennom tilstrekkelig store offentlige tilskudd kan hindre grunnlovens Art. 7 fra å bli en ren papirbestemmelse, en tom proklamasjon."

Resultatet er da foreløpig at delstatene Hessen og Nordrhein-Westfalen dekker fra 85%, til 100% av driftsutgiftene ved de frie skoler. Størrelsen av disse tilskudd er til og med her tatt inn i skoleloven. I de andre delstatene er tilskuddene noe mindre.

Hvorledes er for tiden stillingen for Rudolf Steinerskolene i Sverige og Norge med hensyn til dette?

I Stockholm får Rudolf Steinerskolen kr. 75 000. -, pr. år av Staten og Kr. 75 000. -. av bykommunen. Dessuten har skolen fått tilsagn om rentefrie og avdragsfrie lån både av stat og kommune (tilsammen et beløp på over Kr. 4 000 000. -) til bygning av det nye skolehus.

I Oslo har Rudolf Steinerskolen fått kr. 120 000. - for 1964 av Oslo Kommune og kr. 20 000. -av Bærum Kommune.

Rudolf Steinerskolen i Bergen har fått kr. 9 600. - av Fana Kommune for skoleåret 1963/1964. Av Bergen Kommune har Rudolf Steinerskolen hittil kun fått tilskudd til dekning av skolemateriellutgifter.

Hvor lenge vil det vare for man også i Bergen kommer frem til en rimelig og rettferdig ordning med hensyn til dette?

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1963/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond